

Pratarmė

Naujame, dvidešimt šeštajame žurnalo „Lietuvos muzikologija“ tome siekiama išplėsti vyraujančią muzikos tyrimų paradigmą, peržengiant valstybių sienas ir sutelkiant dėmesį į geografiniu ir kultūriniu požiūriu įvairuojančius mikro-, mezo- ir makroregionus muzikos istorijoje. Tokia prieiga priešpriešinama nacionalizmui, t. y. šiandieninėmis valstybių sienomis ir etnocentrine perspektyva grindžiamai muzikos istorijos sampratai. Požiūrio kaita skatina įdėmiai išžvalgyti ir interpretuoti muzikos reiškinių įvietinimą ir įtinklinimą, muzikos žanrų ir praktikų kultūrinius arealus nuo mažųjų tėvynių (mikroregionai) iki pasaulio kontekstų. Vietiškumo ir globalumo sampynos persmelkia Tarptautinės šiuolaikinės muzikos draugijos (ISCM), vienos seniausių ir didžiausių šiuolaikinės muzikos organizacijų pasaulyje, ideologiją ir istoriją nuo pat jos įkūrimo 1922 m. Straipsnyje „Glokalizacija, kosmopolitizmas, šiuolaikiškumas. Apie tris ambivalentiškus ISCM/SIMC/IGNM kriterijus“ Monika Voithofer teigia, kad per daugiau nei šimtmečio istoriją ISCM atspindėjo skirtingus vietinius estetinius diskursus ir jų susipynimą su platesniais laiko ir erdvės naratyvais. Todėl draugijos istorija nuolat svyruoja tarp globalios organizacijos makrokosmoso ir jos vietinių mikrokosmosų. Autorės požiūriu, „žvilgsnis į įvairių tradicijų ir kultūrų susipynusias istorijas neturėtų būti vertinamas iš pliuralistinio diferencijavimo perspektyvos, priešingai, reikėtų kritiškai pabrėžti marginalizacijos tendencijas ir galios struktūrines hierarchijas, kurios įtvirtintos muzikos istorijos naratyvuose“.

Siekiant įveikti tradicinį (vakarietišką) centro ir periferijos atskyrimą muzikos istorijai yra svarbūs regioniniai tyrimai, sutelkti į apibrėžtas geografines teritorijas arba konkrečias kultūras. Laiko ir erdvės požiūriais įvairuojančias perspektyvas muzikos tyrimuose atskleidė 2024 m. spalio 29–31 d. Vilniuje įvykusi Baltijos muzikologų konferencija „Muzikos istorija peržengia valstybių sienas: muzikos kultūra ir mikro-, mezo-, makroregionai“. Mezoregionas apibrėžiamas kaip tam tikru „laiku susietas regionas, peržengiantis valstybės, visuomenės, tautos ir civilizacijos ribas“ (Troebst 2012). Terminas „mezoregionas“ reiškia kelių valstybių, sudarančių regioną, grupę – pavyzdžiui, Baltijos regioną, Balkanus ar Artimuosius Rytus – istorine ir politine prasme. Mezoregionas skiriasi nuo mikroregiono (subnacionalinio vieneto) ir makroregiono (žemyno: Afrikos, Azijos, Lotynų Amerikos). Mezoregionas suprantamas kaip santykinė kategorija konceptualiosios istorijos kontekste ir „kaip jos socialinės produkcijos prielaidos, ideologiniai pagrindai, taip pat įvairios interpretacijos ir reprezentacijos formos, kurias ji įkūnija“ (Mishkova, Trencsényi 2017). Be to, mikro- ir mezoregioninė perspektyva gali skirtis išorėje ir viduje dėl tam tikros muzikinės kultūros recepcijos ir jos savireprezentacijos. Šis požiūris suteikia giluminių išvalgų apie subregioninius ir supraregioninius kultūrinio ir muzikinio gyvenimo aspektus bei susipinančių regioninių kultūrinių ir muzikinių tradicijų tinklą. Fiona Jackson straipsnyje „Muzikiniai Škotijos ir Baltijos šalių mainai paskutiniaisiais Sovietų Sąjungos dešimtmečiais“ analizuoja politinių procesų poveikį Škotijos ir Baltijos šalių muzikiniams mainams vėlyvuosiu sovietmečiu. Didžioji Britanija *de jure* nepripažino Baltijos valstybių sovietinės aneksijos, todėl muzikų ryšiai labiau plėtojosi per neoficialius kanalus. Baltijos šalių kompozitorių muzikos ir atlikimo meno sklaidą iš dalies paskatino tokie skirtingi veiksniai kaip stipri lietuvių diaspora Škotijoje ar škotų nacionalizmas. Vis dėlto, mano autorė, „Baltijos ir Škotijos meno paralelės, kurių aptiko Škotijos žiniasklaida ir menininkai, atspindėjo jų pačių norą stiprinti Škotijos kultūrinę tapatybę, skirtingą nuo Anglijos, o ne [supratimą apie] Baltijos kultūros veikėjų siekiamą autonomijos atkūrimą“.

Permąstydamas semiotinę nebyliojo kino kaip hibrido apibrėžtį, Francesco Finocchiaro analizuoja paradoksalų santykio tarp „uždaro“ teksto, kurio vizualinė sfera „išaldyta“ kino juostoje, ir „atviro“ teksto, kurio muzikinis akompanimentas „atkuriamas“ iš naujo kiekvieno gyvo pasirodymo metu, praktiką („Kino muzika abipus sienų. Muzikos lokalizavimas nebyliojo kino eroje“). Autorius pabrėžia, kad „muzikos lokalizavimo reiškinys atskleidžia, jog filmų muzikos gamyba ir platinimas yra iš esmės tarpkultūriniai procesai. Daugybė muzikinių versijų, suvokiamų kaip transkultūriniai adaptavimai, dalyvavo tapatybės kūrimo ir kultūrinio perdavimo procesuose – kartais kaip įvietinimas, užsienio kultūros įsisavinimas, internacionalizacija ar vietos asimiliacija“. Sovietų Sąjungoje džiaz scena ypač raiškiai atspindėjo vietiško ir globalumo sampynas, kėlusias rūpestį kultūros prievaizdams ir oficialiosios ideologijos skleidėjams. Straipsnyje „Erdvinė“ muzikinė estų muzikos populiarintojo ir istoriko Valterio Ojakääro biografija“ Heli Reimann per estų muzikos istoriko, populiarintojo ir kompozitoriaus Valterio Ojakääro muzikinę biografiją atskleidžia jo asmeninio gyvenimo, socialinės aplinkos ir kultūrinio poveikio sąryšius, padėjusius aktyviai plėtoti veiklą vietiniame (Estijos muzikos scena), regioniniame (Sovietų Sąjungos populiariosios muzikos laukas) ir globaliame kontekstuose.

Muzikos kaip politinės komunikacijos reiškinys dažniausiai siejamas su didžiais kultūros centrais. Straipsnyje „Nacionalinės tapatybės derybos per muziką: Jørgeno Ernsto Simonseno (1803–1886) orkestrinės variacijos „Den tapre Landsoldat“ kaip muzikos depolitizacijos Danijos provincijoje pavyzdys“ Janas Temme de Vriesas įdėmų žvilgsnį nukreipia į XIX a. Danijos provinciją, kur darbavosi Jørgenas Ernstas Simonsenas, muzikos mokytojas, smuiko virtuozas

ir kompozitorius. Danijos politinio subjekto nuosmukis paskatino kultūrinius sąjūdžius, ir šio nacionalinio sąmonėjimo aplinkoje Simonsenas išplėtė savo kūrybos sklaidą provincijos scenose, pasinaudodamas poreikiu stiprinti tautinę tapatybę. Pasak muzikologo, Simonsenas „pasinaudojo politine doktrina ir savo auditorijos kukliu skoniu, orientuotu į patriotinę muziką, atlikti aukštos muzikinės vertės virtuoziškus kūrinius“. Regioniniai kultūriniai sąjūdžiai rečiau patenka į palyginamųjų tyrimų akiratį. José Miguelis Pérezas Aparicio analizuoja ir lygina katalonų ir lietuvių muzikinio teatro reiškinius nacionalinio atgimimo aplinkoje XIX ir XX a. sandūroje ir XX a. pirmaisiais dešimtmečiais. Straipsnyje „Tautinis pabudimas per muzikinį teatrą: Katalonijos ir Lietuvos atgimimų lyginamoji perspektyva“ tirdamas, ar „du regionai, neturintys tarpusavio ryšių ir priklausantys skirtingoms kultūrinės ir geopolitinės įtakos sritims, patirdami tą patį nacionalinio atgimimo procesą, išsiugdė panašias tendencijas konsoliduoti ir skleisti nacionalinę kultūrą ir ar jie naudojo tuos pačius simbolinius elementus nacionalinei tapatybei kultūriškai atstovauti“, muzikologas teigia, kad „nepaisant neišvengiamų stilistinių skirtumų [...] galima pastebėti bendrus struktūrinius modelius“. Muzikos repertuaruose migracija ir apropiacija nėra naujas reiškinys. Straipsnyje „Bulgariškų polielėjų refrenai iš XVII ir XVIII a. ukrainiečių ir baltarusių muzikos rankraščių: jų kilmė ir adaptacija“ Jevgeniya Ignatenko nagrinėja XVI a. pabaigos ir XVII a. Ukrainos ir Baltarusijos bažnyčių repertuaro atnaujinimą, sąveikaujant su Balkanų ortodoksų giesmių tradicijomis. Muzikologės tyrimas „rodo Rytų krikščionių bažnyčios giesmių tradicijų vienovę, kuri nėra akivaizdi dėl jų kalbinės ir muzikinės įvairovės. Melodijos, kurios buvo naudojamos kaip modeliai, per amžius buvo giedamos įvairiose krikščionybės srityse. Jos tapo šventos ir kanoninės. Jos užtikrina simbolinę visų tikinčiųjų vienybę jų maldose Dievui ir jų troškimuose šlovinti Viešpatį kartu su angelais“.

„Lietuvos muzikologijos“ žurnalas toliau išlieka atvira erdvė naujos mokslininkų kartos tyrimams. Meninių tyrimų naujoves šiame tome pristato Vytauto Germanavičiaus straipsnis „Naujas alteracijos simbolių šriftas mikrointervalams žymėti „Microsoft Word“ programoje“, Loros Kmieliauskaitės ir Julijos Bagdonavičiūtės studija „Naujos instrumentavimo teritorijos“. Abiejose publikacijose plečiamas muzikos kūrybos ir atlikimo supratimas, siūlomi originalūs modeliai, aptariantys technologiškai informuotos komponavimo notacijos ir atlikėjo praktikos postinstrumentalumo aplinkoje transformaciją.

Žurnale taip pat skelbiamos recenzijos apie naujus lietuvių muzikologų darbus. Danutė Petrauskaitė aptaria Dariaus Kučinsko parengtą atnaujintą leidinį „Chronologinis Mikalojaus Konstantino Čiurlionio muzikos katalogas“, kurį lietuvių klasiko 150-osioms gimimo metinėms išleido Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. Gabrielius Simas Sapiega apžvelgia Vitos Gruodytės monografiją „Muzikinės lietuvių tapatybės pėdsakais“ (Vaga, 2024).

Rūta Stanevičiūtė